

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Vývoj zlatého standardu v 1. polovině 20. století
Vladimír Šedivý

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra antropologických a historických věd

Studijní program Historické vědy
Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Vývoj zlatého standardu v 1. polovině 20. století
Vladimír Šedivý

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.

katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Velké Přílepy, prosinec 2012

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce doc. PhDr. Ing. Aleši Skřivanovi, Ph.D., za jeho pomoc a rady, které mi poskytl při jejím zpracování.

Obsah

Úvod.....	5
1. Cesta ke zlatému standardu a vznik peněz.....	6
1.1. Směnný obchod a prostředek směny.....	6
1.1.2 Zlato a stříbro.....	7
1.1.3 Určování ryzosti.....	8
1.2. První státní peníze a mincovny.....	8
1.3. Přejchod z bimetalového standardu na mono-metalický.....	8
1.3.1 Úprava Newtonova standardu	9
2. Klasický zlatý standard.....	9
2.1. Definice a problémy, počátek změny.....	9
2.3. Centrální banka.....	10
2.4. Konec zlatého standardu.....	11
3. Meziválečné období.....	11
3.1. První velká poválečná krize.....	12
3.2. Standard zlaté devizy.....	13
3.2.1 „Nový měnový řád“.....	14
3.3. Americký konzumní boom 20. let.....	15
3.4. Předvečer hospodářské krize.....	16
4. Krize.....	18
4.1. Snahy o zrušení zlatého standardu.....	19
4.2. Bankovní krize Spojených států.....	20
4.3. New Deal.....	21
4.4. Pohled na krizi skrze Keynesiánství, a Rakouskou školu a Monetarismus.....	23
Druhá světová válka.....	26
5. Brettonwoodská konference.....	26
5.1. Koncepce nového peněžního systému.....	26
5.1.1. Keynesův plán.....	27
5.1.2. Whiteův plán.....	27
5.2. Výsledky konference	27
5.2.1. Mezinárodní měnový fond.....	27
5.2.2. Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj	28
5.2.3. Všeobecná dohoda o clech a obchodu.....	28
5.3.4. Problémy nového systému.....	28
Závěr.....	29
Resumé:.....	34

ÚVOD

Zlatý standard je pojem dodnes velmi živý. Pro hodně lidí v současnosti je to jen přežitek minulých dob, jakýsi barbarský relikv. Jiní zase soudí, že zlato a zlatý standard jsou jediným možným způsobem, jak lze krýt měnu, a předcházet tak krizím a zabránit inflaci. V dnešních vypjatých dnech ekonomické krize se opět začíná velmi pomalu a opatrně hovořit o znovuzavedení zlatého standardu.¹ Dokonce padly i zmínky o Brettonwoodském systému s pořadovým číslem dvě. Jednalo by se tedy o znovuzavedení systému, byť v modifikované podobě, který zde fungoval před 40 lety.² Počátky tohoto systému spadají do poloviny čtyřicátých let minulého století. A opět byl tento systém reakcí na ekonomické problémy, kterými si prošel svět v minulých dekadách.

Tato práce se zaměřuje na vznik zlatého standardu a jeho další vývoj během první poloviny 20. století, tedy v době, kdy se zprávy šíří světem již pomocí telefonů. Lidé k sobě mají blíže než dřív, protože kromě lodní a železniční dopravy, se pomalu začínají rozvíjet odvětví leteckého a automobilového průmyslu. Henry Ford a jeho systém pásové výroby vrhne svět do konzumní éry. Je objeven penicilin, kterým je možné léčit dosud smrtelné choroby. A je zde spousta úžasných novinek, rozhlas, televize... Ale tato dekáda má i svou stinnou stránku. Zejména růst nacionalismu a extrémismu, který změnil tvář celého světa. Dvě světové války. A pro tuto práci asi to nejzásadnější – hospodářské problémy. Právě tyto problémy a snaha o jejich řešení transformují podobu zlatého standardu. Tato práce si klade za cíl ony problémy popsat a přiblížit reakce na tyto problémy, především u Spojených států.

První část práce se zabývá vznikem zlatých peněz, jednotlivými kroky, které se musely uskutečnit, aby něco jako zlatý standard vůbec mohlo fungovat. Je to tedy směnný obchod, vznik peněz, institut centrálních bank, který byl jednou z příčin zrušení klasického zlatého standardu. Hlavní příčinou byla ovšem první světová válka. Prostřední část se věnuje meziválečné éře. Tedy postupu při řešení ekonomických potíží a transformacím zlatého standardu, řešení problematiky související s Velkou hospodářskou depresí, která probíhala v 30. letech. Ta byla pouze vyústěním mnoha problémů z let minulých. Závěrečné části se zaměřují na konferenci v Brettonwoods a na nový mezinárodní měnový systém, který byl na této konferenci vytvořen. Práce se snaží také popsat fungování a cíle nově vzniklých celosvětových organizací.

Práce přibližuje problematiku zlatého standardu, popisuje jeho vznik, fungování a to, jakými transformacemi procházel v průběhu 1. poloviny 20. století. Pro zodpovězení těchto otázek mi posloužily publikace předních českých, ale i zahraničních ekonomů, přičemž za stěžejní práce

1 S těmito úvahami přišel na konci roku 2010 Robert Zoellick, prezident světové banky.

2 V roce 1971 ukončil prezident Nixon systém krytí dolaru zlatem.

k tomuto tématu pokládám pojednání od L. von Misesho a M. Rothbarda z Rakouské školy.

1. CESTA KE ZLATÉMU STANDARDU A VZNIK PENĚZ

Abychom pochopili smysl zlatého standardu a peněz, je nutné se vrátit hluboko do lidské minulosti. Protože k penězům, a potažmo zlatému standardu, nás přivedl obchod. V této části tedy popíši stručný vývoj směnného obchodu, a proč se jako prostředek směny ustálilo právě zlato a stříbro. Dále zde vysvětlím základní fyzikální vlastnosti drahých kovů a postupnou transformaci na monometalický, zlatý standard.

1.1. SMĚNNÝ OBCHOD A PROSTŘEDEK SMĚNY

V podstatě jsou pouze dva způsoby, jak směňovat zboží, a to buď přímo, či nepřímo. První obchodní transakce se odehrávala směnou přímou. Dva subjekty měnily navzájem své zboží, které vyrobily nebo popřípadě nasbíraly či vypěstovaly. Tento princip velmi dobře funguje na malém prostoru a s malým počtem lidí. V podstatě zde hovoříme o velikosti vesnice nebo kmene. Problém této směny je v tom, že oba subjekty musí mít zboží, které požaduje druhá strana. Vystává zde tedy problém nabídky a poptávky, což je způsobeno problémem nedělitelnosti a problematické shody potřeb. Další obtížnou věcí byla rovnost obchodu, tedy: „*Má můj hrnec stejnou, nebo větší, či menší hodnotu než to maso, co mi nabízíš?*“ M. Rothbard vyvrací dlouho uznávanou tezi o rovnosti, tedy to, že lidé považovali své zboží za stejně hodnotné, protože podle něj je směnný obchod založen právě na nerovnosti. V praxi to znamená, že já si cením svého zboží více či méně než můj obchodní partner, a proto je chci vyměnit.

Jak je patrné, tato směna nebyla ideální z důvodu složitosti nalezení shody potřeby: „*Já mám něco, co ty nechceš, ale ty máš něco, co chci já.*“ A proto začali lidé směňovat s jinými lidmi, aby směnili svůj produkt za další produkty, aby se nakonec dostali ke svému cíli. Je zde ještě jeden podstatný problém, a to již zmiňovaná nedělitelnost: „*Mám krávu a chci sekeru.*“ Těžko můžeme rozdělit krávu na menší kusy, aby zůstala živá, a ty vyměnit za sekeru. Tento problém nastával vždy, když bylo jasné, že subjekt A má hodnotnější věc než subjekt B. Poté bylo nutné hledat mezičlánky, další subjekty, se kterými se směňovalo tak dlouho, dokud se nedosáhlo cíle. A tím se dostáváme ke směně nepřímé. To vedlo k zamyšlení nad společným nositelem hodnot, na nějakém prostředku směny, který by všichni chtěli nebo akceptovali, aby se celý proces urychlil.

Definice takového prostředku je celkem jednoduchá v momentě, kdy dojde k všeobecné poptávce po nějakém zboží, pak se z něj stává prostředek směny. Čím více je poté toto zboží uplatňováno jako prostředek směny, tím více je přijímáno a poptávka roste. Tímto zbožím může být cokoliv, ale nakonec se ustálí jeden či dva produkty. A v ten moment můžeme hovořit o vzniku peněz. Dalšími aspekty těchto nových peněz je to, že se nekazí, dají se snadno dělit a jsou relativně

vzácné. Vzácnost zaručí, že nedojde k příliš velké inflaci. Například: „*Když bude jako platidlo mouka a další rok bude mouky víc, než je poptávka, začne ztrácet na hodnotě, navíc se snadno kazí.*“ V minulosti byla použita k výrobě mincí celá řada kovů, ale časem se ukázalo, že nejpraktičtější využití mají zejména tři – měď, zlato a stříbro. Měď se použila pro mince velice malé hodnoty, ale byl zde velký problém se směnným kurzem k stříbru a zlatu, protože k výměně bylo potřeba velké množství mincí. Proto byla nakonec měď vytlačena stříbrem a zlatem, které mají na rozdíl od mědi dobrý směnný poměr a nekorodují.

Rothbard dále uvádí, že jediný způsob, jak mohou vzniknout peníze, je pouze tento: „*Peníze nemohou vzniknout tak, že se někdo rozhodne peníze z neužitečného materiálu vytvořit ani tak, že vláda nazve „penězi“ kousky papíru... Jediným způsobem, jak k tomu může dojít je, že celý proces započne používáním užitečného zboží ve výměnném obchodě a následným nárůstem poptávky po tomto zboží, jakožto prostředku směny, která doplní původní poptávku v daném zboží za účelem jeho přímého využívání (např. poptávka po ozdobách v případě zlata).*“³

Peníze jsou jen prostředek směny, tedy zboží, které lidem usnadňuje směnný obchod. Snadno se jimi vyjadřuje hodnota služeb a zboží. Je důležité si tento fakt uvědomit, protože v novodobých dějinách a v současnosti na to lidé zapomínají a nevědí, co peníze vlastně jsou. Tato nevědomost do jisté míry způsobila a stále působí celou řadu problémů ve světové ekonomice. Tyto problémy jsou pravděpodobně způsobeny tím, že peníze nejsou kryty žádnou hodnotou, které by si lidé vážili, což nakonec vede k poškození kupní síly peněz, k inflaci, a může to vyústit i v zánik těchto peněz.

1.1.2 ZLATO A STŘÍBRO

Zde by bylo namístě si přiblížit alespoň dva kovy, pro které se lidé rozhodli, a těmi jsou zlato a stříbro. Jak praví lidové pořekadlo: „*Zlato je platidlem králů a stříbro platidlem lidí.*“

Zlato, latinským názvem aurum a s chemickou značkou Au, je ve skupině vzácných kovů a nachází se na 79. místě periodické tabulky prvků. Zlato je netečné vůči korozi a je téměř nerozpustitelné kyselinami. Jedinou výjimku tvoří lučavka královská.⁴ Tento kov má také skvělé vodivé vlastnosti a velmi vysokou hustotu. V přírodě se zlato v ryzí podobě vyskytuje jen minimálně a větší gramáže čistého kovu jsou velkou vzácností.

Stříbro, latinsky argentum se značkou Ag, je v tabulce na 47. místě. Má také skvělé vodivé vlastnosti. Ovšem již není tak odolné, co se týče kyselin a v případě byt' minimálního styku se sirovodíkem začne černat. Stříbro se dalo získat snadněji a existuje ho také větší množství. Stříbro nikdy nezískalo stejný status jako zlato a v dnešní době se na něj pohlíží jako na průmyslový kov.

³ ROTHBARD, Murray N.: *Peníze v rukou státu.*, 1. vydání, Praha, : Liberální institut, 2001, str. 28.

⁴ HNO₃ + HClHCl, směs kyseliny dusičné a kyseliny chlorovodíkové v poměru 1 : 3.

1.1.3 URČOVÁNÍ RYZOSTI

Vzácné a ušlechtilé kovy, jako jsou zlato, stříbro a platina, se váží na kilogramy a gramy. Při obchodování se ovšem také často používá takzvaná trojská unce.⁵ U vzácných kovů rozhoduje ale kromě váhy i ryzost kovu. Ta se udává v karátech. U absolutně čistého, ryzího zlata (24karátového) odpovídá jeden karát 1/24 hmotnostního podílu zlata. Můžeme se ovšem setkat i v zapsání v tisícinách.

Měnové zlato	900/1000	21,6 karátů
	916/1000	22 karátů
Dukátové zlato	986/1000	23,67 karátů
Ryzí zlato	999,9/1000	24 karátů (přesně 23,9976)

Tabulka 1: zdroj: <http://www.abros.cz/index.php?p=jak-se-zato-meri>

1.2. PRVNÍ STÁTNÍ PENÍZE A MINCOVNY

Ohledně prvních mincoven si můžeme položit otázku, proč bylo nutné, aby vznikly, když celý proces vytváření nových peněz dopadl úspěšně a ve společnosti se etabloval? Důvody byly zřejmě velmi pragmatické. Tím prvním bylo ověřování pravosti kovu a dohled nad ryzostí měny. Druhý, neméně důležitý důvod byl výběr daní a kontrola oběživa. Vládcové mohli zakazovat, nebo naopak povolovat obchod pouze v určitých měnách. A mohli také na cizí měny uvalovat cla. Navíc lze tímto způsobem do jisté míry kontrolovat pohyb obyvatel. Vládní kontrola nad penězi samozřejmě umožňuje panovníkovi provádět inflační či deflační opatření. A to tím, že se mění poměr drahého kovu v mincích, nebo se mince stahují z oběhu, nahrazují se jinými apod.

1.3 PŘECHOD Z BIMETALOVÉHO STANDARDU NA MONO-METALICKÝ

Až do začátku 18. století se zde tedy vyskytovalo několik kovů, ze kterých se vyráběly mince: měď, stříbro a zlato. Jejich četnost v jednotlivých zemích byla ovlivněna především nalezišti drahých kovů. Ale v obchodu běžných lidí dominovaly převážně stříbrné mince v kombinaci s měďáky. To vše se ale změnilo v roce 1717 v Anglii, kdy došlo chybou ve výpočtu k tomu, že špatně stanovovali kurz mezi zlatou guineou a stříbrným šilinkem. Isaac Newton,⁶ mincmistr,⁷ stanovil nový poměr: jedna zlatá guinea je rovna jednadvaceti stříbrným šilinkům. Tento nový poměr značně podhodnotil stříbrné mince a ty začaly pomalu mizet z oběhu. Tyto mince nebyly přetavovány, ale byly uskladněny. V Británii se tedy bimetalový standard začal měnit v

⁵ Název Trojská unce je odvozen od francouzského města Troyes, kde byl trh s drahými kovy.

⁶ Sir Isaac Newton, (4. leden 1643 – 31. březen 1727), fyzik, matematik, vědec, a filosof, který položil základy klasické mechaniky.

⁷ Oficiální anglický název: Minister of the Mint.

monometalický. Tento standard se rozšířil do světa díky dominanci Anglie během průmyslové revoluce. Díky britským koloniím a mezinárodnímu obchodu se zlatá měna šířila do celého světa.

1.3.1 ÚPRAVA NEWTONOVA STANDARDU

V druhé polovině 18. století upravil ekonom David Hume dosavadní pravidla zlatého standardu a charakterizoval jeho základní rysy:⁸

- volný oběh zlatých mincí, které jsou zpočátku základní formou peněz, avšak později jsou stále doplňovány penězi neplnohodnotnými, mincemi z jiných kovů, bankovkami a stávkami,
- volná výměna papírových peněz za zlaté mince podle nominální hodnoty, která je určena zákonem,
- právo ražby plnohodnotných zlatých mincí se zákonně stanoveným zlatým obsahem pro stát i soukromníky,
- svobodný pohyb zlata ze státu do státu formou mincí a slitků.

Systém byl tedy založen na svobodné ražbě peněz s minimálními zásahy státu. V tomto případě dohlížel stát na pravost mincí a určoval poměr zlata k ostatním kovům při ražbě. Tyto principy položily základ novému období, systému klasického zlatého standardu.

2. KLASICKÝ ZLATÝ STANDARD

Jedná se o období 1815–1914, které symbolicky ohraničuje konec jednoho krvavého konfliktu, napoleonských válek a začátek dalšího, první světové války. Obecně by se toto období dalo označit jako zlatý věk nebo také měnová idyla. Systém vycházel z principu, který popsal D. Hume, tedy svobodného bankovníctví a měny kryté zlatem.

2.1. DEFINICE A PROBLÉMY, POČÁTEK ZMĚNY

„Systém, při kterém země vyhlásí svou peněžní jednotku za ekvivalent určité pevně stanovené váze zlata, drží zlaté rezervy a volně prodává a nakupuje zlato za takto vyhlášenou cenu, neuvaluje žádná omezení na vývoz a dovoz zlata. Příslušnost dvou nebo více zemí ke zlatému standardu utváří cenu zlaté parity, čili měnový kurz mezi jejich měnami.“⁹

Tedy peníze, ať už se jedná o mince či bankovky, jsou kryty zlatem. A jsou za něj v určitém poměru směnitelné. Banky a státy musejí držet zlaté rezervy. Tyto rezervy ovlivňují kupní sílu dané měny. Ale to podstatné je, že na zlato je navázán počet oběživa.

Stát si nemůže tisknout bankovky libovolně. V případě že chce zvýšit počet oběživa, musí a) získat další zlaté rezervy, ať nákupem nebo natěžit, b) snížit obsah drahého kovu na krytí měny, což

⁸ STRUŽ, J.; a B. STUDÝNKÁ. , B. *Zlato zlato zlato: Od magie až po finanční spekulace*. 1. vyd. Praha: Mladá Frontafronta, 1985. , Sts. 142.

⁹ ROTHBARD, Murray N.: *Peníze v rukou státu*, 1. vyd., Praha.; Liberální institut. 2001, str. 30.

vyvolává inflaci. Dále stát limitoval možnosti úvěrů pro banky, a ty mohly půjčovat jen do výše svých zlatých rezerv.

V praxi to znamenalo, že podnikatelé si od banky půjčovali peníze a zlatá rezerva se snižovala. To nutilo bankéře k omezování půjček, a následoval nárůst úrokových sazeb. Docházelo ke zpomalení ekonomiky, a to do chvíle, kdy byly pohledávky bank splaceny. Mělo to ale i pozitivní dopady. Právě tato regulace nutila podnikatele k větší produktivitě a ziskovosti. Dalo by se říci, že se jednalo o přirozený ozdravovací proces.

Bylo by možné nazvat to téměř „dokonalým a samoregulačním systémem“, ale kritici poukazovali právě na ono zpomalení ekonomiky a na krizi, která vzápětí následovala. Tyto krize byly ovšem spojeny s deflací a nikoliv s inflací. Proto se začaly objevovat názory, že by se krizím dalo předcházet tak, že zde bude jakási centrální banka, rezerva, která poskytne bankám v době krize půjčky. Tyto myšlenky vedly ke zrušení svobodného bankovníctví.

2.3. CENTRÁLNÍ BANKA

Centrální banky, tak jak jsou nám známy dnes, začaly fungovat až ve 20. století. Ku příkladu Bank of England, založená 1694, měla do té doby zcela jiný účel. Tato banka a celá řada jiných fungovaly spíše jako vládní trezory a neprováděly měnovou politiku. Další důležitou oblastí je tištění peněz. V této době byly v oběhu bankovky a státopvky. Bankovky vydávaly bankovní domy na základě povolení, zatímco státopvky vydával stát, a to většinou jen v krizových situacích, kdy to bylo nezbytně nutné a tyto peníze nebyly ani veřejností dobře přijímány. Protože papír neměl hodnotu drahého kovu, ze kterého byly vyrobeny mince. A netěšily se ani takové důvěře, jakou měly papírové bankovky, protože zde nebyla důvěra v krytí státem.

Roku 1913 byla odstartována reforma finančních institucí v USA. Důsledky tohoto rozhodnutí se během let přenesly do celého světa. „Roku 1913 byl založen Federální rezervní systém.¹⁰ Skládal se z dvanácti regionálních bank, které nominálně vlastnili soukromí bankéři, ale ve skutečnosti byly tyto banky ovládány vládou.“¹¹ Šlo o první krok k tomu, jak zamezit cyklicky se opakujícím krizím, a také velice nenápadným způsobem převést kontrolu nad penězi vládě. Dalším krokem v této věci byla silná propagace papírových peněz. Bylo nutné přesvědčit lidi, že se nejedná o další státopvky. Takže mince z drahých kovů byly označovány za relikty minulosti, za přežitek a v podstatě za zbytečnost. Bylo nutné ještě vtisknout centrálním bankám punc „nezničitelnosti“. Šlo ale jen o další propagandu, která měla lidi přesvědčit o tom, že centrální banka je nutnost, a že taková banka nikdy nemůže zkrachovat, protože je absolutně bezpečná.

Další „výhodou“ bylo, že banka mohla půjčovat více peněz, než kolik měla zlatých zásob,

¹⁰ Dále jen FED.

¹¹ GREENSPAN, A.: *Zlato a ekonomická svoboda.*, Praha: Terra libera, únor 2004, ročník. 5.

protože tyto peníze byly kryty rezervou u centrální banky. Do této doby mohly banky půjčit pouze tolik, kolik měly v trezorech. Nyní toto omezení mohlo padnout a banky mohly půjčovat dál, což zvyšovalo inflační riziko.¹² Navíc, pokud se banka dostala do vážných problémů, mohl FED nařít pozastavení výplat, takže poškozená banka mohla uklidnit situaci, a tím se zachránit. To nebylo až do této doby také možné. Dále centrální banka přebrala kontrolu nad zlatem a penězi, takže už neexistovaly bankovky, ale pouze státovky. V důsledku toho již nebylo tak snadné rozměnit zlato za peníze.

Nyní měly vlády, zejména vláda ve Spojených státech, dostatečnou kontrolu nad bankami, a díky monopolu jak nad tiskem, tak i nad penězi. Nyní si v případě potřeby mohly natisknout kolik peněz potřebovaly. Vláda tak mohla velice snadno prosazovat inflační, či deflační politiku.

V pozdějších letech tento postup kritizoval zejména F. J. Hayek, který nespátroval příčinu cyklicky se opakující krize v nedostatku peněz, jako to viděli zastánci tohoto systému. O tomto problému napsal: „*Základní vada tržního systému, která mu byla často a oprávněně vytýkána – to je náchylnost k opakovaným obdobím deprese a nezaměstnanosti – je důsledek stálého vládního monopolu na vydávání peněz.*“¹³ Hayek byl zastáncem liberalismu, a proto jakýkoliv monopol nebo státní restrikce či nařízení, pro něj nepřicházely v úvahu. Byl zastáncem volného trhu a svobodného bankovníctví. Ale v době, kdy se tento princip zaváděl, se to zdálo být velice lákavé, a asi zde převládala i domněnka, že se nikdy nenatiskne víc peněz, než bude nezbytně nutné. Ale 1. světová válka vše změnila.

2.4. KONEC ZLATÉHO STANDARDU

Konec je symbolicky spjat s prvními výstřely 1. světové války. Zpočátku se evropské vlády snažily získávat drahý kov od občanů. Například v Německu lidé dostávali prsteny s nápisem „*Ich gab Gold für Eisen.*“¹⁴ Tyto akce byly částečně dobrovolné, a částečně státy vyvlastňovaly zlato v jakékoliv podobě od občanů. Ale válečné úsilí vyžadovalo více měny, tedy více zlata. Tak státy ustoupily z ověřené praxe a začaly tisknout jen částečně kryté a později zcela nekryté peníze. Mnoho zlata bylo v této době převedeno do USA, kde za ně válčící strany nakupovaly zásoby. Tyto transakce ovšem vedly v jednotlivých státech jen k oslabení vlastní měny a k prohloubení inflace.

3. MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ

Po první světové válce přestal zlatý standard prakticky existovat. Jedinou výjimku tvořily Spojené státy americké. Tato země, na rozdíl od svých evropských protějšků, zůstala válkou

12 PHILLIPS C. A., T. F. MCMANUS, a R. W. NELSON. *Banking and the Business Cycle: A Study of the Great Depression in the United States*. New York: The Macmillan Company, 1937, s. 27.

13 HAYEK, F. A.: *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?*, 1. Vydánívydání., Praha:, Liberální institut, 1999, str. 23.

14 „*Dal jsem zlato za železo.*“

nedotčena. Měla silnou ekonomiku a zůstaly jí velké zásoby zlata, na čemž se nemalou měrou podílely právě evropské státy, které zde nakupovaly. Spojené státy totiž zpočátku prodávaly jak straně Dohody, tak Trojspolku. To, že USA vyšla z války na vítězné straně, způsobilo, že se dostala do popředí jak ekonomicky, tak politicky. Až do tohoto momentu hrála ve světové politice prim Evropa, nyní země jako Francie, Anglie nebo Německo byly na kolenou a léčili si své válečné ztráty. Amerika tak měla čas na "klidný" růst.

3.1. PRVNÍ VELKÁ POVÁLEČNÁ KRIZE

Tato krize byla nejspíše vyústěním dvou vážných problémů, které se táhly již od konce války. Tím prvním problémem byl nadbytek měny, a to zejména dolarů, které byly natištěny na financování válečné kampaně. Tím druhým problémem bylo slabé krytí této měny. Jak je patrné z tabulky 2, z počátku nebyly dolary tak silné jako před válkou. Pokud jsme si např. nějaký výrobek mohli koupit za 1 dolar v roce 1914, v roce 1921 jsme za ten samý produkt zaplatili téměř 2 dolary.

1914	1918	1921
1\$	1.37\$	1.94\$
inflace od roku 1914-1921 – 9,93%		

Tabulka 2: zdroj: <http://www.dollartimes.com/calculators/inflation.htm>

Aby se těchto dolarů zbavili, vydal FED nařízení pro banky, ve kterém jim zvedl úrokové sazby. To vedlo k tomu, že si lidé a podniky přestali půjčovat, čímž se začala zpomalovat ekonomika. Opakovalo se tedy to, co se opakovalo i v předválečných krizích, jen s tím rozdílem, že v tomto případě banky měly kapitál, který by mohly půjčovat, ale nebyla zde díky vysokým sazbám poptávka. To vyvolalo recesi, která byla z určitého úhlu pohledu horší a ničivější než krize třicátých let. Ale na rozdíl od Velké hospodářské krize trvala jen pouhý rok.

Podle R. A. Gordana to bylo způsobeno tím, že: „*Vládní zásahy s cílem zmírnit depresi a urychlit ekonomické oživení byli jen minimální... Federální rezervní systém zůstal do značné míry pasivní... Navzdory absenci stimulačních státních zásahů však přišlo oživení poměrně záhy.*“¹⁵ Vláda i FED se tedy rozhodli zachovat stejně jako kdysi, s minimálními zásahy a s důvěrou v samoregenerační schopnost ekonomiky. Špatně vedené podniky nebo i banky musely odepsat své ztráty, musely restrukturalizovat, nebo zkrachovat. Tím zůstaly v systému jen silné nebo životaschopné podniky. Obchodníci museli také srazit ceny a továrny musely zavést nové výrobní postupy, které by nebyly tak nákladné.

Nedošlo také k tisknutí peněz, což by bylo v tomto případě kontraproduktivní, neboť tuto

¹⁵ WOODS, T. E. *Krach: Příčiny krize a nápravná opatření, která jí jen zhoršují*. Praha: Dokořán s. r. o., 2010., str. 122.

krizi zapříčinila právě snaha o stažení přebytečných dolarů. A tím ani nedošlo k systémovému rozředění měny, ani zde nebyly snahy odpoutat dolar od zlata, či dokonce vyvlastňovat zlato od občanů. Z této krize ovšem nejlépe vyšly Spojené státy americké a Velká Británie, protože tyto země se nemusely potýkat s problémy, které byly v kontinentální Evropě. Nemusely totiž obnovovat válkou zpustošené hospodářství a infrastrukturu, a neměly ani takové lidské ztráty jako například Francie či Německo. Tato krize a nové postupy, které si firmy osvojily během recese, nastartovaly jedno z nejvíce progresivních období konzumní společnosti. A pro politiky a ekonomy zde vyvstala výzva v podobě vytvoření nového zlatého standardu.

3.2 STANDARD ZLATÉ DEVIZY

Po krizi v roce 1921 bylo nutné vymyslet nový koncept peněz. Protože se ukázalo, že nekryté peníze neboli jejich přemíra v oběhu, škodí. Navíc lidé stále nevěřili papíru natolik, aby se státy mohly zřeknout krytí zlatem. Problém byl ovšem v tom, že státy neměly dostatek zlata na pokrytí všech svých peněz, a to se týkalo i Spojených států. Z tabulky je zřejmé, že si na válečné potřeby natiskly víc než dost.

Krytí dolarů zlatem (v miliardách)			
	Dolary	Kryto zlatem	Nekryto
Červen, 1921	44.7	2.6	42.1
Červen, 1929	71.8	3.0	68.8

Tabulka 3: zdroj: <http://mises.org/rothbard/agd/agdtable2.jpg>

Z toho je zcela zřejmé, že státy se nemohly vrátit zpět k původnímu Klasickému zlatému standardu. Problém ovšem byl v tom, že se o to státy, jako např. Francie nebo Anglie, zoufale pokoušely. Anglie obnovila kvůli zachování své národní prestiže předválečný kurz. Toto rozhodnutí vedlo jen ke zhoršení situace. Export zboží se snížil, a průmysl, i celkově ekonomika začaly stagnovat. Británie si toho byla vědoma, a proto byl v roce 1922 na Ženevské konferenci navržen nový typ zlatého standardu – Standard zlaté devizy. O tento druh nového standardu měla ve staré Evropě zájem zejména Velká Británie. V roce 1925 byl ministrem financí Winston Churchill, který dlouho zvažoval, co bude pro Británii nejlepší. Jeho rozhodnutí asi nebylo založené na racionálním základě, ale spíše na citovém, protože zde šlo o libru, a ta byla přece vždy zlatá. On sám později označoval toto své rozhodnutí jako nejhorší chybu svého života. Na tento výrok reagoval ředitel¹⁶ Bank of England slovy: „*Udělám z Vás zlatého kancléře.*“¹⁷

Proti tomu rozhodnutí byl J. M. Keynes. Jeho odpor se z dnešního pohledu zdá být velice

¹⁶ Montag Norman

¹⁷ ECKERT, Daniel D. *Světová válka měn: euro, zlato, nebo jüan - která z měn se stane nástupcem dolaru?*. 1. . vyd. Praha: Grada, 2012, Strs. 33.

prozíravý. Protože v tomto opětovném spoutání spatřoval problém, který může eskalovat do další hospodářské krize, kdy vláda nebude schopna udržet kurz libry a nebude ani moci dostatečně pružně reagovat na případné problémy. Tento jeho postoj se z dnešního úhlu pohledu zdá velice prozíravý a dějiny mu také částečně daly za pravdu.

3.2.1 „NOVÝ MĚNOVÝ ŘÁD“

Nový druh krytí měny zlatem byl mezinárodně uznán v roce 1926. Tento systém by se dal definovat asi tak že, Spojené státy zůstaly při klasickém zlatém standardu,¹⁸ a dolar byl tedy bez problémů směnitelný za zlato. Británie, Francie ale i ostatní země začaly používat něco, co by se dalo označit za pseudozlatý standard.¹⁹ Tento plán totiž znamenal znovuobjevení Ricardsonova návrhu.²⁰ Ten v roce 1866 předložil „*Návrh k zajištění hospodárné a bezpečné měny*“, ²¹ který spočíval v tom, že se zredukuje náklady s provozováním zlatého standardu. Jeho premisa byla taková, že síly nebo prostředky, které jsou zapotřebí k výrobě zlata a stříbra pro měnové účely, se budou moci uplatnit na jiných místech k prospěchu společnosti. Dále navrhoval, že peníze by byly kryty zlatem a stříbrem, které by ovšem nebyly obsaženy v mincích samotných, ale byly by uloženy v centrální bance. Lidé by tedy používali papírové peníze nebo mince z běžných kovů,²² z jejich slitin. Tento návrh nepřipouštěl soukromé držení zlata, což hraničí s vyvlastňováním, byť velice nenásilnou a nenápadnou formou.

Tento postup má ale jednu velice podstatnou trhlínu. Prakticky jsou tyto peníze kryty příslibem vlády, že vlastní dostatečné zásoby zlata ve svých trezorech, a že vlády nebudou o krytí, tedy o velikosti svých zlatých rezerv, lhát. Státům se tak dostal do ruky prostředek, jak velice snadno ovlivňovat kurz své měny, což je jistě výhodné, ale vyžaduje to obrovskou morální sílu, jak tento prostředek za žádných okolností nezneužít. Nyní, když se zavedlo centrální bankovníctví, převzaly státy kontrolu nad penězi a toto byla poslední překážka, která jim nedávala absolutní kontrolu nad měnou.

Lidem totiž sebraly, s trochou nadsázky, pravou měnu. Stále tu byly mince a papírové peníze vázány na zlato, ale na zlato, které bylo někde uskladněné. A v případě krize tyto mince ztrácejí svou platební schopnost, protože nemají reálnou hodnotu, přesněji neobsahují fakticky reálnou hodnotu. Reálná hodnota totiž byla uložena v sejfu, mimo dosah lidí.

18 Ačkoliv drtivá většina dolarů nebyla pokryta zlatem.

19 GREENSPAN, A.: *Zlato a ekonomická svoboda*,. Praha: Terra libera, únor 2004, roč.ník 5.

20 David Ricardo (1772–1823), britský ekonom.

21 V originále Proposal for an Economical and Secure Currency.

22 Jako je například měď, bronz a podobně.

Ale díky neprůstřelnosti a božské nezranitelnosti centrálních bank to lidem zas tak příliš nevadilo, protože dvacátá léta byla po překonání hospodářské krize²³ ve znamení pokroku a konzumu.

3.3. AMERICKÝ KONZUMNÍ BOOM 20. LET

Po krizi v roce 1921 se rodí nový životní styl nebo spíše nová, vylepšená forma konzumní společnosti. To bylo umožněno zejména pokroky v průmyslu, jakým byly výrobní linky nebo také zdokonalení dopravních technologií, jako např. rychlejší auta, vlaky, lodě a hlavně letecká přeprava. Cesta zboží z továrního skladu na prodejní pulty se tím dramaticky zkrátila. Navíc s rozmachem telefonů, filmu, rádia a samozřejmě tisku mohli společnosti provádět daleko účinnější reklamní kampaně. Reklama již není jen věc přidružená k prodeji, kterou si mohou dovolit jen ti nejbohatší, ale stává se dostupnou všem. Vysoké prodeje mají vysoké nároky na výrobní kapacity.

Tyto nároky nutí celou řadu společností měnit výrobní kodex z kvality na kvantitu. Tedy vyrábíme a prodáváme lacino, ale je to na úkor kvality. A zde opět přichází reklama, která nutí lidi, aby si kupovali stále nové a nové věci, které dost často ani nepotřebují. Tuto dobu asi nejlépe vystihuje tento dobový komentář: *„Lidé by se mohli zničit tím, že budou spořit, místo aby utráceli... Američan má pro svou zemi největší význam již ne jako občan, nýbrž jako spotřebitel. Spotřeba se stala nutností.“*²⁴ A díky již zmíněným filmům, pocházející především z hollywoodských studií, se i úplně běžné a obyčejné zboží stalo symbolem dokonalosti, a to jen díky tomu, že tyto věci byly použity jako rekvizity. A tím se zboží stává velice žádaným.

Velký problém tohoto boomu je pád další morální zábrany – do vedení firem se pomalu dostávají manažeři, jejichž platy jsou závislé na zisku, takže se snaží maximalizovat prodejnost, ale pomalu ale jistě se začíná oddělovat výrobce od výrobku. Již za tímto výrobkem nestojí konkrétní člověk, ale pouze firma nesoucí jeho jméno, tedy: *„V případě, že švec šil nekvalitní boty, jeho zákazníci na něj byli naštvaní, přestal mít klientelu. V případě, že Vám prodejce prodal boty značky Y a ty byly nekvalitní, tak jste je prostě vrátili nebo jste prostě jen byli naštvaní na prodejce, možná výrobce – firmu.“* Dost často měl princip osobní odpovědnosti za výrobek majitelé továren, ale ti postupně odcházeli a jejich potomci často svěřili své dědictví, popřípadě řízení, „kvalifikovaným“ manažerům, kteří jim zajistili jejich vytoužené zisky. Tento trend se ovšem promítá i do politiky.

Tato doba měla ale i svá pozitiva. Díky výrobním linkám bylo v roce 1920 v USA přes 8 milionů vozidel a v roce 1929 jich bylo přes 32 milionů. To vedlo samozřejmě ke zvýšené těžbě ropy a budování dokonalejší infrastruktury. Auto si mohl dovolit již i dělník, a mohl tedy snadno cestovat za prací. Aby každý mohl žít svůj krásný Americký sen, bylo velice snadné získat půjčku v bance, takže si již opravdu každý mohl dovolit krásný dům a auto. Navíc se burza otevřela

²³ Hospodářská krize z let 1920–1921.

²⁴ TINDALL, G. B.; a D. E. SHI, D. E. *Dějiny Spojených států amerických : Dějiny států*. 5. ., dopl. vyd. Praha : Lidové noviny, s. r. o., 2008., Str s. 548.

veřejnosti. Prakticky každý si mohl přes makléře, nějakou investiční společnost či banku koupit akcie. Díky tomu se v Americe velice rychle rozrostla střední třída.

3.4. PŘEDVEČER HOSPODÁŘSKÉ KRIZE

Jak již bylo uvedeno, po velice napjatém prvním roce, který se nesl ve znamení krize, byla dvacátá léta přímo idylická. Inflaci se dařilo snižovat, byla vysoká zaměstnanost. To všechno ale bylo možné jen díky tomu, že americký FED neustále tiskl nové dolary a dával je do oběhu. Tyto peníze putovaly také do Evropy v podobě investic či půjček.

Krytí dolarů zlatem (v miliardách)			
	Dolary	Kryto zlatem	Nekryto
Červen, 1921	44.7	2.6	42.1
Červen, 1929	71.8	3.0	68.8

Tabulka 4: zdroj: <http://mises.org/rothbard/agd/chapter4.asp>

Z tabulky 4 můžeme zcela jasně vyčíst, že počet nekrytých dolarů vzrostl přibližně o 50 procent. Muselo tudíž logicky docházet k inflaci. Z velké části šlo právě o úvěry podnikům, a proto se zdálo, že inflace je pod kontrolou. A to je právě podle Rakouské školy²⁵, což toto v podstatě navazuje na předpoklad, že ekonomika se vyvíjí cyklicky, a jakýkoliv zásah do tohoto cyklu, situaci pouze zhoršuje. Jedná se zejména o státní zásahy a umělou regulaci trhu. Tedy, peníze začaly v ekonomice pracovat, ale neustálím prouděním do ní jí pomalu začínaly zpomalovat. Podobně jako když se u auta přesytí motor pohonnou hmotou.

Tyto peníze bylo nutné někam vyvádět, aby ekonomika nespadla do recese. Díky možnosti půjček od bank, které půjčovaly prakticky každému, jen aby se zbavily „přebytečných dolarů“, v kombinaci s otevřením akciových trhů pro širokou veřejnost, se stalo to, že tyto peníze začaly uměle zvedat hodnotu akcií.

V roce 1929 je byla cena akcií na svém vrcholu, dala se tedy očekávat korekce cen nadhodnocených akcií. Nikdo si ale nechtěl připustit, že by tato korekce mohla vyústit v hospodářskou krizi. Již tehdy ale kritici ekonomického systému varovali, že současný stav je neudržitelný, a že musí nutně dojít ke krizi. Ale v opozici stáli mainstreamoví ekonomové, kteří naopak potvrdili stabilitu systému, a prohlašovali, že k žádné krizi již dojít nemůže. Jejich slova pak potvrdil samotný prezident Hoover,²⁶ který v témže roce ve svém inauguračním projevu s nadšením prohlásil: „*Nebojím se o budoucnost naší země... Svítí jasným světlem naděje.*“ Aby tento výrok

25 Jedná se o alternativní ekonomický proud, zastávající liberalismus a odmítání brát ekonomii pouze jako statistiku, nebo experiment. Je zde kladen velký důraz na lidské jednání a deduktivní logiku. Mezi nejznámější představitele patří Ludwig von Mises, Friedrich A. von Hayek, Murray Rothbard

26 Herbert Clark Hoover byl 31. prezidentem USA v letech 1929–1933; během jeho vlády vypukla Velká hospodářská krize.

podpořil, jeho administrativa snížila daňové zatížení pro nejnižší příjmové skupiny. Tím pádem byli tito lidé pobídnuti, aby maximalizovali své zisky, utrácením na burze, případně aby podpořili svými nákupy konzumní boom.

V září 1929 vystoupil přední ekonom Irving Fischer a pronesl několik prognóz, aby utvrdil veřejnost v tom, že investice do akcií jsou tou nejlepší cestou, jak uchovat a rozmnožit své peníze: *„Možná se dočkáme poklesu cen akcií, žádného krachu se však nemusíme bát. Dividendy neustále rostou, což jistě není důsledek ustupujících cen. Skutečně nevidím žádný důvod, proč by mělo dojít k nějakému strmému pádu.“* V polovině října, kdy už všem muselo být jasné, že vzestupný trend není za současné situace udržitelný, tento ekonom prohlašoval, že: *„Akcie dosáhly permanentně vysoké úrovně ... a za několik měsíců bude burza o poznání výše než dnes... v nejbližší době, pokud kdy vůbec, nedojde k poklesu o 50 či 60 bodů pod současnou úroveň...“*²⁷

Zde je důležité se zamyslet nad tím, zda šlo o cílenou mystifikaci veřejnosti a doufání v pozitivní efekt dalšího přísunu kapitálu na akciový trh, který zachrání situaci, nebo zda skutečně věřil v to, že Americká ekonomie a trh jsou natolik silné, že krize nepřipadá ani v v nejmenším v úvahu. A kvůli zárukám státu i kdyby k něčemu došlo, tak by to bylo jen v v podobě nepatrné korekce, a poté nastane další růst ceny akcií. Patrně ale šlo o kombinaci obou variant, ale ovšem z pohledu obyčejného člověka po těchto prohlášeních a na základě faktu, že ekonomika roste, a akcie stoupají, je přece nemyslitelné, aby to tak skončilo. V takový moment si asi běžný člověk řekne: *„Co by se asi tak mohlo stát?“*

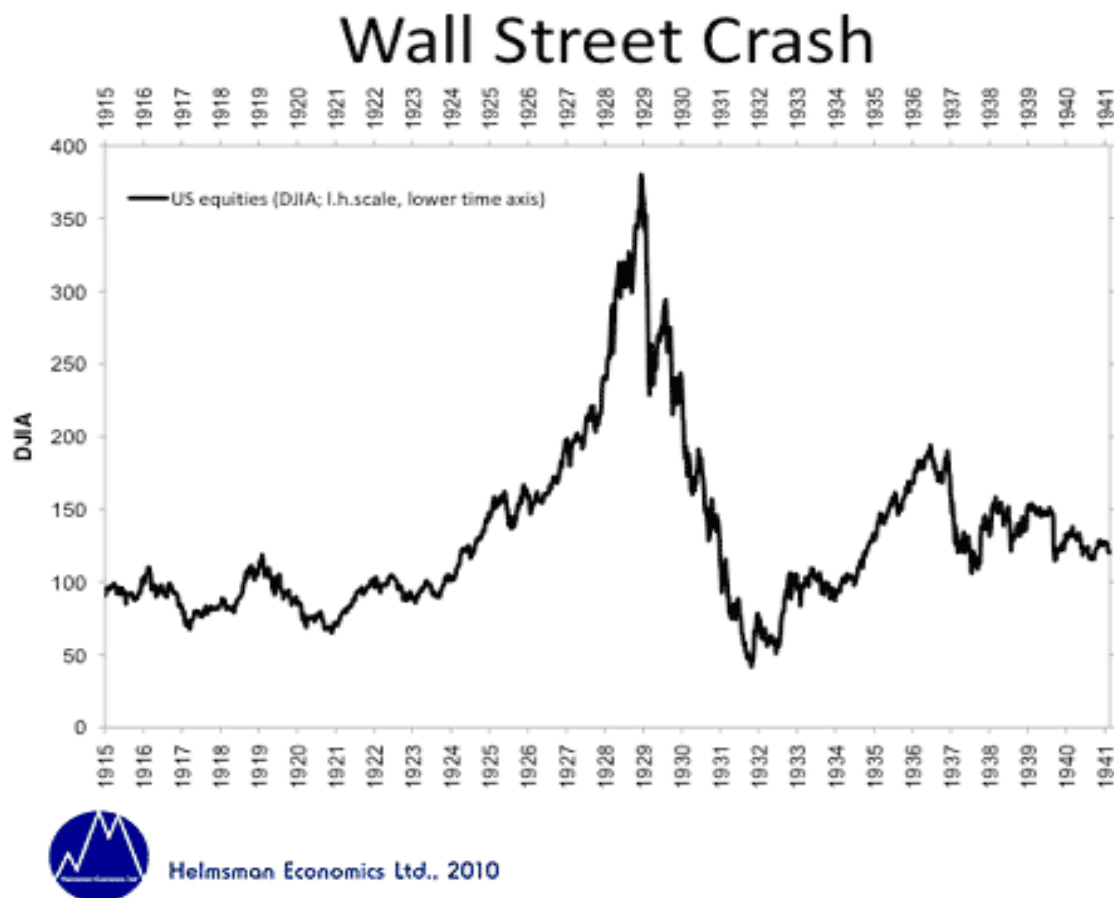
Pokud se ovšem budeme bavit o informacích na vládní úrovni a bankovní sféře, tam bylo zcela jasné, že od září vše nasvědčovalo tomu, že nutně musí dojít k propadu. A i přesto vystoupil 22. října prezident Národní městské banky s prohlášením, které se neslo ve velmi pozitivním duchu: *„Nevím o ničem podstatném, co by s akciovým trhem nebo podnikáním a strukturou úvěru, které za ním stojí, bylo v nepořádku.“* Toto prohlášení přišlo jako reakce na pokles akcií z 18. října.

Na tomto místě by se možná hodilo ono přirovnání s potápějícím se parníkem. Pro tuto chvíli se hodí ono přirovnání: *„Parník se potápí ale kapela stále hraje.“* Přesně to totiž vystihuje situaci těsně před pádem burzy. Indikátory dávaly jasně najevo vývoj situace, a proto se dá předpokládat, že ze strany bank a státu šlo o o čistou manipulaci a doufání v to, že nové investice vše zachrání. Tento postup ale jen přifukoval bublinu, která začala praskat.

27 WOODS, T. E. *Krach : Příčiny krize a nápravná opatření, která jí jen zhoršují*. Praha : Dokořán s. r. o., 2010., Str s. 125.

4. KRIZE

Den 23. říjen 1929 byl ve znamení propadu na burze, a akcionáři začali horečně prodávat. Trh začal být nervózní, ale situace se nezdála být tak vážnou a došlo ke krátkodobé stabilizaci. Později 29. října klesly akciové indexy o 13 %, a po tomto otřesu již trh, který byl již v nervozitě z dalšího vývoje, zachvátila panika. Lidé začali horečně prodávat akcie, což automaticky začalo tlačit ceny dolů. Pokles samotný by nemusel být tak dramatický v případě, že by lidé nezačali masově prodávat své akcie. Nnejednou byla obrovská nabídka a prakticky nulová poptávka.

Graf 2: zdroj: <http://www.moneyweek.com/~media/MoneyWeek/2010/100315/100318-MM01.ashx?w=450&h=410&as=1>

Otázkou je, proč tato krize přerostla do několikaleté deprese, místo toho, aby se vyřešila stejným způsobem jako krize z počátku 20. let? Odpovědí je nejspíše , snaha států zasahovat do ekonomiky.

4.1. SNAHY O ZRUŠENÍ ZLATÉHO STANDARDU

Podle Rakouské školy měli tyto snahy a tendenci vždy lidé, kteří usilovali o nové rozdělení sil ve společnosti. Zejména tento zájem měly subjekty usilující o omezení osobní svobody jednotlivce, a o zvýšení pravomocí státu.

„Nacionalisté bojují proti zlatému standardu, protože chtějí oddělit svoji zemi od světového trhu a nastolit pokud možno národní soběstačnost. Intervencionistické vlády a zájmové skupiny proti němu bojují, protože ho považují za nejvážnější překážku ve své snaze manipulovat s cenami a mzdovými sazbami. Avšak nejjanatičtější útok proti zlatému standardu byl učiněn těmi, kdo dychtí po úvěrové expanzi. Pro ně je úvěrová expanze zázračným lékem na všechny hospodářské nemoci.“

28

Během bankovní krize se ukázalo, jak je snadné přejít od vyrovnaných rozpočtů k životu na dluh. To je způsobeno lpěním na starém systému, snahou udržet ho při životě za každou cenu, místo toho, aby tento systém skončil a nahradil ho nový systém nový. Tak to fungovalo za dob klasického zlatého standardu, ale nyní zde byl velice závažný problém, který takové řešení neumožňoval.

Díky světové integrace integraci byly již v této době téměř všechny bankovní domy propojené. Navíc FED natiskl obrovské množství prostředků, které poskytl Evropským zemím. Tento kapitál se ovšem zmrazil při pádu ekonomiky. Tedy nový nepřicházel a díky stagnaci projektů nemohl generovat nový. Navíc se dost často jednalo o dlouhodobé investice v řádech několika let. Právě tyto peníze začaly potápět americký bankovní sektor, a dolar již nebyl na udržitelné hranici pro krytí zlatem.

4.2. BANKOVNÍ KRIZE SPOJENÝCH STÁTŮ

Podle M. Friedman a A. Schwartzové došlo k obrovské krizi v bankovním sektoru díky hluboké depresi. Tuto depresi vyvolala především nedůvěra obyvatelstva v bankovní systém. Tato nedůvěra vyústila v „run na banku“, tedy situaci, kdy lidi zachvátí panika a začnou masově vybírat své vklady z banky. V této době ovšem banky díky systému federálních rezerv nedisponovaly dostatečným obnosem k uspokojení všech svých klientů. Tato neschopnost dostát svým závazkům je způsobena právě tím, že banky mohly půjčovat více, než měly ve svých trezorech. V tomto případě se z prostředku, který měl zabraňovat krizi, stává žíravina, která ničí celý bankovní sektor.

První velký otřes nastal v prosinci 1930. Tehdy Bank of United States vyhlásila bankrot. To byl impuls, který odstartoval masové vybírání vkladů. Situaci se díky nově natisknutým dolarům podařilo stabilizovat. A obyvatelstvo přesvědčit obyvatelstvo, že je vše v pořádku. Na tyto zprávy reagoval i mírným nárůstem Wall Street. Ale i přes tyto povzbudivé zprávy přichází další

otřes v době bankrotu největší Rakouské banky, Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe.

„Roku 1931 se stalo nemyslitelné, ačkoliv ekonomičtí ukazatele se zdáli být pozitivní v Evropě padla největší rakouská banka. To způsobilo paniku. Aby nedošlo ke zhoršení situace, státy se dohodly na odložení válečných reparací a došlo k pozastavení splácení půjček mezi bankami. Obecný nedostatek deviz donutil evropské země stáhnout své zlato z amerických bank a prodávat pod cenou americké cenné papíry. To byl konec standardu zlaté devizy. Všechny evropské státy od něj začaly ustupovat a devalvovaly svoji měnu.²⁹

Reakcí byla obrovská panika, protože se již nedalo věřit státním slibům. Došlo k prodávání akcií a stažení zlata z amerických bank. Aby se krize zmírnila, byl vydán takzvaný Glassovův a Steagalův zákon, ten jenž uvolnil přes 750 miliónů dolarů z krytí FEDU. Tímto krokem se zmenšilo krytí dolaru, mohlo se jich tedy vydat více, a tím pádem se mohlo opět více peněz utrácet, což mělo za následek růst inflace.

Velká Británie v reakci na tyto otřesy již nebyla schopna držet zlatou paritu libry a v v září roku 1931 se vzdává zlatého standardu, což opět vedlo k propadu na akciových trzích a k další panice. Systém byl v tento moment již natolik nabourán, že nezbylo nic jiného, než v Americe vyhlásit bankovní prázdniny.³⁰ Problém se začal „zlepšovat“ až s příchodem New Dealu.

4.3. NEW DEAL

Tento projekt je připisován prezidentovi Roosveltovi, ale legislativní přípravu pro tento makroekonomický model připravil prezident Hoover. Z dnešního pohledu nebyl tento přístup zase tak zázračný, jak byl dříve prezentován, ale někteří ekonomové, zejména Rakouská škola, tvrdí, že právě díky zásahům státu trvala krize tak dlouho.

Tento svůj názor podkládají tezí, že spíše než o vyřešení krize šlo o udržení bubliny. Zásadním problémem pro New Deal byl dolar vázaný na zlato. Dokud byl vázán na zlato, nebylo možné devalvovat a provádět řízenou inflaci. Proto byly vytvořeny nové instituce a nové zákony. Během sta dní od 9. března – do 16. června 1930 byly vytvořeny instituce jako Správa pro zemědělské úvěry, která poskytovala úvěry farmářům, dále pak společnost pro půjčky majitelům domů. Aby se posílila důvěra v bankovní sektor, ustanovila se Federální depozitní pojišťovna, která kryla vklady. V tomto zákoně také došlo k trvalému oddělení investičních a obchodních bank. Do této doby mohla jakákoliv banka provádět obchody na burze i provádět běžné bankovní operace. Od tohoto momentu mohla banka provádět své operace jen na základě úředně přiděleného oprávnění.

²⁹ TINDALL, G. B.; . a D. E. SHI., D. E. *Dějiny Spojených států amerických : Dějiny států. 5. ., dopl. vyd. Praha : Lidové noviny, s. r. o., 2008., Str s. 559.*

³⁰ Pro banky tyto otřesy znamenali katastrofu a v letech 1929 – 1933 zkrachovalo jen v v USA na 10 000 bankovních institucí.

Byl také zaveden přísnější dohled pro akciové trhy.

Všechny tyto nové zákony a instituce potřebovaly na svůj provoz kapitál. Proto byla potřeba začít devalvovat dolar. FED sice dodával nepřetržitě do ekonomiky nové dolary, ale stále byl brzděn zlatým standardem. Pro odstranění této překážky byla vybrána Reconstruction Finance Corporation. Tato organizace vznikla již za Hoovera, a měla na starosti velké projekty. Ve vedení byl J. H. Jones, pod jehož řízením se rozběhl „velký plán“.

Plán k odstranění zlatého standardu byl několikafázový. V prvním kroku bylo nutné stáhnout zlato od obyvatelstva – jejich zlaté rezervy, slitky a mince. Dekorativní zlato mělo být obyvatelům ponecháno. V první fázi tohoto kroku bylo zlato vykupováno od lidí, ale zároveň byla jeho nákupní cena zvyšována. Toto nastavení vedlo k tomu, že se lidé zbavovali svého zlata, ale již nebylo výhodné si později nakoupit zlato nové. V momentě, kdy bylo staženo dostatečné množství zlata, přišla fáze číslo dvě.

Druhá kapitola začala 30. ledna 1934, toho dne došlo k odpoutání dolaru od zlata. Vůbec poprvé v dějinách Spojených států dochází k vyvlastňování zlata, což je v přímém rozporu s ústavou Spojených států. Konkrétně článek, který nikdy nebyl upraven: „... *razit peníze; vydávat bankovky; platit dluhy něčím jiným než zlatem nebo stříbrem...*“³¹ Je sice pravdou, že dolar i po tomto rozhodnutí, zůstal navázán na zlato, ale jen iluzorně, a díky novým zákonům si mohla vláda pohodlně dolar devalvovat. Dolar již nebyl směnitelný za zlato, a držení nedekoračního zlata se stalo nezákonným.

Díky tomuto opatření mohl nyní prezident rozjet celou řadu vysoce nákladných projektů, bez obav z toho, že bude pociťovat nedostatek finanční zásoby. Projekty, které měly zaměstnat sta tisíce Američanů bez práce. Nešlo přitom o příliš ziskové projekty, například: Občanské sbory ochránců přírody, ty které měly za úkol všelijaké lesnické práce. Dále zde byly různé projekty na stavbu mostů, které spadaly pod patronát Federální správy pro nouzovou pomoc. Vznikaly také nové školy, nemocnice, a letiště. Toto snažení se dá popsat asi jako vytváření práce pro nic, jen aby klesla nezaměstnanost, ale příjem z této činnosti neplynul žádný.

Asi nejznámějšími zákony jsou o regulaci zemědělství, tedy AAA, Agricultural Adjustment Act. Šlo v podstatě o kompenzaci dobrovolného omezení produkce. Tento zákon poskytl finanční kompenzaci zemědělcům, kteří zaorávali již zralé plodiny, nebo omezovali svoji produkci. Důsledkem byl akorát pouze odliv peněz farmářům, kteří byli rádi, že nemuseli prakticky nic dělat, takže konečná bilance příjmů v zemědělství činila v roce 1937 přes 8,7 7 miliardy dolarů.³² Tento projekt spolu se spoustou dalších spolykal miliardy dolarů s mizivou návratností.

31 Znění ústavy, in: TINDALL, G. B.; . a D. E. SHI., D. E. *Dějiny Spojených států amerických : Dějiny států*. 5., dopl. vyd. Praha : Lidové noviny, s. r. o., 2008. Str. s. 798–810.

32 Dalším takovým projektem byla například: Výstavba v povodí Tennessee.

Vláda se rozhodla, že lidem vezme možnost volby, proto jim vyvlastnila zlato. Vláda se rozhodla převzít nad akciovým trhem dohled a kontrolu, a stejně tak převzít kontrolu nad dolarem a průmyslovou produkcí. Ačkoliv se vláda USA v čele s prezidentem snažila opakovat boom z dvacátých let, nepodařilo se jim to. Došlo také ke zpřísnění dohledu nad občany. Země svobody se v této době ponořila do hospodářství řízeného státem, ačkoliv by bylo mylné přirovnávat ekonomiku USA k ekonomice Hitlerovského Německa či Stalinistického Ruska.

Dokonce ani instituce jako FED, která byla založena proto, aby zabránila krizím a dohlížela na dolar, nezabránila, nebo nechtěla zabránit masivní inflaci, která nastala, a ani nebyla schopna zaručit, aby se z dolaru nestala protiústavní měna. Ostatně v tomto ohledu selhal celý právní systém USA. Nyní již bylo a bude možné vše. Na počátku 30. let popsal jeden ekonom trefně výstižně popsal vývoj této situace s ohledem na státní zásahy do ekonomiky: *„Nikdo si nepřeje bankroty. Nikdo nechce likvidaci jako takovou. Kdyby se dalo bankrotům a likvidaci zabránit nějakým způsobem, který by nebyl kontraproduktivní, všichni by byli pro. Dnes však panuje souhlas, že jakmile dosáhnou mylné investice a předlužení určité úrovně, pak veškerá opatření, která chtějí likvidaci zabránit, situaci dále jen zhoršují. Jistě, v raných fázích deprese se těm, kdo nevidí dostatečně daleko dopředu, zdálo všechno lepší než krach. Můžeme však opravdu s jistotou prohlásit, že kdybychom v roce 1930 přijali přísnější politiku, způsobili bychom větší turbulence a dislokace, než jaké jsme způsobili tím, že jsme nezbytné kroky tak dlouho odkládali?“*³³ Podle některých byl projekt o velikosti druhé 2. světové války schopen nastartovat americkou ekonomiku, a tím tak pomoci celé společnosti vybědnout z bahna krize.

4.4. POHLED NA KRIZI SKRZE KEYNESIÁNSTVÍ, RAKOUSKOU ŠKOLU A MONETARISMUS

J. M. Keynes, jeden z nejvýznamnějších světových ekonomů a nositel myšlenek, ze kterých se stal takzvaný ekonomický směr, Keynesiánství, se snažil na Velkou hospodářskou krizi bezprostředně reagovat, odhalit tak její příčiny, a vypracovat takový model, aby k něčemu podobnému už nemohlo dojít.

O této problematice pojednává ve svém stěžejním díle *„Obecná teorie zaměstnanosti a úroku peněz.“*, kterou napsal v roce 1936 a ovlivnil tak dosavadní postupy v makroekonomii v celém 20. století. Keynes vycházel z přirozeného ekonomického řádu, edy z toho, že dochází k pravidelným cyklům. Stagnace, která může vést ke krizi, je střídána obdobím prosperity a růstu. Aby se těmto výpadkům zabránilo, je v ekonomice nutná silná úloha státu. Tato úloha je regulační a má zaručit státu silnou a stabilní měnu, nemusí být ovšem kryta zlatem, a podle této teorie by ani zlatem být kryta neměla. Asi nejlépe se tato měna dá definovat jako deflační. Tento ekonomický

³³ WOODS, T. E. *Krach: Příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. Praha: Dokořán, 2010, Str. 130.

přístup, doktrína nepřipouští zlatý standard, protože: „Rozhodování o úsporách je podle Keynese závislé na příjmech domácností a úspory jsou rostoucí funkcí běžného důchodu. Rozhodování o investicích je však věcí podnikatelů a je založeno na očekávaném čistém výnosu s porovnání s úrokovou mírou.“³⁴ Z toho vyplývá, že pokud není výhodné si půjčovat od banky, nebo když začnou problémy s investováním do projektů, volí podnikatelé cestu úspor. Začínají hromadit kapitál a neinvestují do nových technologií a výrobních postupů. Tím dochází ke stagnaci, která se proměňuje v krizi s velkou mírou nezaměstnanosti. Ta je samozřejmě způsobena propouštěním, protože podniky se snaží redukovat své náklady. A právě v tento moment by měl zasáhnout, podle Keynese, stát. A měl by začít investovat své peníze do ziskových projektů tak, aby podpořil jejich růst.

Tím by se samozřejmě snížila nezaměstnanost, a nezaměstnanost je podle Keynese hlavní příčinou krize. Tento stav je způsoben nedostatečnou podporou podnikatelům a firmám v době stagnace. Postoj vlády a bank byl jedním z hlavních důvodů jeho kritiky Britských bank v době krize, protože podle jeho mínění nedávaly nedostatečně pružně, a rychle dávaly nové investiční pobídky, či úvěry průmyslníkům.

Podle této ekonomické ideologie, a právě tyto pružné a rychlé investice, opět nastartují ekonomiku. Keynes ovšem odmítal Newdealovský přístup, kdy stát zadával obří neziskové zakázky jen proto, aby se vytvořila neužitečná pracovní místa. Keynes také nebyl zastáncem pouhého utrácení. Tento ekonomický model počítá s tím, že pokud je zdravá ekonomika v růstu, má vláda šetřit a vytvářet rezervy. Pokud se růst zastaví, začíná vláda utrácet a spotřebovávat, ale když je krize zažehnána, má opět začít šetřit. Ostatně jak uvádí Tomáš Sedláček ve své práci „Ekonomie dobra a zla“ Keynes nepřišel s žádnou novinkou. Podobný mechanismus je popsán již v Bibli, konkrétně v Genesis. Sedláček toto demonstruje na snu Faraóna o sedmi letech blahobytu a sedmi letech úpadku. Tento sen mu pomůže vyložit Josef, ze kterého se poté stane správce, který si uchovává rezervy z potravin, aby měl lid co jíst v době neúrody. Na stejném principu fungoval Keynesův ekonomický model.

Hlavními odpůrci tohoto systému je tzv. Rakouská škola. Její zastánci oponují s tím, že tento model silně omezuje osobní svobodu. Za hlavního kritika bych asi označil F. A. Hayeka, který o tomto modelu prohlásil: „*Plnou zaměstnanost nelze zajistit jinak než poklesem mezd... Nezaměstnanost má povahu především strukturální a je důsledkem rigidit na pracovních trzích, které jsou výsledkem státních zásahů nebo odborů..... Monetární nebo fiskální expanze přináší jen vysokou inflaci a nikoli plnou zaměstnanost.*“³⁵ Dále jsou kritizovány centrální banky, za jejich

34 HOLMAN, a kolektiv. *Velká deprese*, . In: sborník Sborník textů č. 35/2004, Praha, Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004, , str. 36.

35 HOLMAN, Robert a kolektiv. *Dějiny ekonomického myšlení*. 2. vydání, . Praha, : C. H. Beck, 2001, Strs. 474.

přílišné zasahování do ekonomiky a za jejich inflační politiku. Na vině je také stát, a sice z toho důvodu, že si vytvořil monopol na emisi peněz. To byly podle Rakouské školy příčiny krize, a jsou tedy v přímém rozporu s tím, co požadoval Keynes.

Řešení je podle Hayeka a jeho kolegů ve svobodném bankovníctví a ve zlatém standardu. Jsou pro snížení počtu peněz v ekonomice, protože podle nich je právě tento nadbytek příčinou krize. Tento nadbytek je způsobem právě tisknutím nekrytých peněz.

Rakouská škola tedy předpokládá, že cyklické výkyvy ekonomie jsou přirozené a a jakákoliv snaha o jejich odstranění musí nutně vést ke krizi. Protože to jsou právě státní zásahy, které krizi akorát pouze prohlubují, dokládají tento názor na porovnáním krizí v 19. století, a krize z let 1920–1921, kdy byly státní zásahy minimální. Naopak Velká hospodářská krize, kde byly zásahy států veliké, trvala v podstatě až do 2. světové války.

Neschopnost řešit krizi spatřuje Rakouská škola právě v tom, že se tiskly inflační peníze, které nebyly kryty. V minulosti byly krize krátkodobého rázu z toho důvodu, že byly způsobeny deflací. Bankéři museli čekat, než se půjčené peníze vrátí zpět, aby mohly klesnout úrokové sazby, a lidé i podniky si začnou znova opět půjčovat. To vedlo k daleko větší opatrnosti ze strany bank a také k větší snaze vybírat ziskové projekty.

Dalším bodem, ve kterém se tyto směry rozcházejí, je pohled na válku. Keynesiánství částečně obhajuje válku jako prostředek k obnovení hospodářství. Do ekonomiky proudí velké množství peněz. Díky brané povinnosti je plná zaměstnanost, a v továrnách a na polích vypomáhají ženy, které by jinak byly doma. Jedná se o čistě účelový a pragmatický postoj, který Rakouská škola odmítá kvůli tomu, že hodnoty, které zde vznikají, nemají dlouhodobý charakter, a jsou založeny na destrukci lidských životů a majetku. A to není přípustné pro směr, který je liberální a má ve velké úctě lidský život.

Jako poslední směr, který se snažil dešifrovat příčiny krize ve 30. letech, byl monetarismus. Zejména pak teze jeho hlavního představitele M. Friedmana. Tento ekonomický směr spatřuje příčinu krize (částečně se tedy shoduje i s Keynesem) v nedostatečné práci centrálních bank. Vlivem jejich selhání v roli věřitele poslední instance, a také v důsledku jejich nedostatečné finanční expanze. Další problém spatřují monetaristé v tom, že se FED a Bank of England snažili udržet alespoň iluzorní krytí měny zlatem. Podle jejich názoru mohlo zlepšit ekonomickou situaci jedině kompletní odpoutání měny od zlatého standardu. Monetaristický přístup, na rozdíl od Keynesiánství či Rakouské školy, nepočítá s žádným omezováním peněz v oběhu, právě naopak. Důležité je, aby do ekonomie neustále proudila dostatečná zásoba peněz. Řídí se tedy pravidlem měnového růstu, kdy objem peněz odpovídá vývoji reálného produktu. *„Friedman si ovšem uvědomuje praktickou nemožnost přesné predikce tempa ekonomického růstu. Považuje však za*

dostatečné, bude-li tempo měnového růstu stálé a ne příliš vysoké. Doporučoval tempo peněžního růstu o 3 až 5 % ročně.“³⁶ Tento nárůst má zaručit to, že v ekonomice bude vždy dostatek peněz. To vychází z předpokladu, který převládá i do současnosti, že deflace je daleko více škodlivější než inflace.

4.5. DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA

Druhá světová válka představovala pro zlatý standard a zlato obecně velký problém. Dne 3. září 1939 byl na celých 15 let³⁷ uzavřen Londýnský trh. Nebyla tedy stanovena obchodní cena zlata. Poslední fixace byla stanovena na 8,1 libry za Trojskou unci.

Během války došlo k znehodnocení veškerých měn, které byly alespoň čestně kryty zlatem. Německo zabavilo téměř veškeré zlaté zásoby podrobených států a přetavilo je na „nové“ Říšské zlato. Británie a Francie, Sovětský svaz ale i Československo platily svým zlatem Spojeným státům za dodávky zbraní a munice. Tím se značná část zlata přesunula z evropských států za Atlantik.

Asi nejhorším faktem ovšem zůstává, že státy začaly opět kvůli válečným potřebám tisknout peníze ve velkém, a tím prohlubovaly inflaci, což se tehdy zdálo z ekonomického hlediska zcela v pořádku, protože podle Keynesese je nezaměstnanost, která je hlavním ekonomickým problémem, prakticky nulová. Muži jsou nasazeni na frontě a mnoho žen pracuje v továrnách jako pomocná síla.

Německo si ovšem bylo vědomo této slabiny svých protivníků a správně odhadlo, že nekrytá měna se dá velice snadno využít v jeho vlastní prospěch. Proto Němci začali padělat libry a dolary, aby tím podlomili spojeneckou ekonomiku. Naštěstí pro spojence přišel tento plán příliš pozdě a naštěstí neovlivnil výsledek války.

Na konci války vlastnili Spojené státy okolo 70 % světových zásob vytěženého zlata. Tato obrovská zásoba zlata uložená ve Fort Knox poskytla Americe při vyjednávání na jedné z nejdůležitějších politickoekonomických konferencí 1. poloviny 20. století značnou výhodu.

5. BRETTONWOODSKÁ KONFERENCE

Toto setkání se konalo v polovině roku 1944, kdy k jednacímu stolu usedlo 44 zemí. Šlo o konferenci, na které se měly dohodnout postupy, jak pomoci válkou postiženým zemím. Dále se měl vytvořit nový peněžní systém. Tento nový systém měl zabránit vzniku další hospodářské krize. Byly předloženy dva návrhy, jak tuto problematiku řešit. Jeden předložilo Spojené království a druhý Spojené státy. Dále se měly vytvořit organizace, které by dohlížely na ekonomickou stabilitu zemí, a v případě potřeby by se těmto zemím pomáhalo. Tuto dohodu v roce 1945 podepsalo 45 zemí.

³⁶ HOLMAN, Robert a kolektiv. *Dějiny ekonomického myšlení*. 2. vydání, Praha, C. . H. . Beck, 2001, Strs. 474.

³⁷ Trh byl znovu otevřen 22. března 1954.

5.1. KONCEPCE NOVÉHO PENĚŽNÍHO SYSTÉMU

Jednalo se o dva návrhy, které prosazovali dva ekonomové, za USA to byl Henry Dexter White a za Velkou Británii John Maynard Keynes. Oba tyto plány měly relativně podobný základ i cíl. Oba ekonomové totiž prosazovali nový a stabilní řád a oba do něj zapracovali poznatky z velké hospodářské krize. To znamená problémy typu protekcionistický přístup, nedůvěra v nekrytou měnu, neschopnost řešit problémy kolektivně.

Takže bylo nutné vytvořit instituce, které budou fungovat na mezinárodní úrovni. Další, na čem se státy shodly bylo to, že zlato je pro nový systém ideální jako krycí komodita. A že by bylo dobré vytvořit pro mezinárodní obchod jednotnou měnu.

5.1.1. KEYNESŮV PLÁN

Podle Keynese je základní příčinou krize nezaměstnanost, takže jeho plán je založen na tomto předpokladu. Keynes navrhoval vytvoření clearingové unie, ta by pomáhala s vyrovnáváním zaporných platebních bilancí členských států. Měnou této unie by se stal „Bancor“. Ta měla být záúčtována a definována ve zlatě, ovšem neměla být zlatem kryta. Bancor mohly státy nakupovat tak, že buď prodávaly svoji měnu, nebo své zlato.

Centrální banky států by měly v takovém systému udržovat pevně stanovený kurz. Unie by také měla možnost, jak státy přinutit, aby tento stanovený kurz dodržovaly, a také použít vůči státům donucovací prostředky, pokud by nechtěly pro zachování tohoto kurzu provádět zásahy v ekonomikách, například provádět inflační politiku.

5.1.2. WHITEŮV PLÁN

White spatřoval problém krizí jinde, a sice na měnových trzích. Jeho plán spočíval ve vytvoření fondu, jehož účelem by bylo stabilizovat ekonomiku a krátkodobě pomáhat státům v období deficitní platební bilance. Tyto úvěry byly limitované a stát, který podporu obdržel, ji musel posléze vrátit. Členské státy tohoto fondu by mohly splácet jak ve zlatě, tak ve své měně.

Stejně jako Keynes, i White se zabýval univerzální měnou. Touto měnou se měl stát „Unitas“. Tato měna měla být kryta zlatem ve stejném poměru, jakým byl kryt dolar. A od této měny se měly odvozovat směnné kurzy národních měn. Whitův plán v sobě obsahoval ještě požadavek na založení Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj, jež by poskytovala potřebným státům dlouhodobé úvěry.

5.2 VÝSLEDKY KONFERENCE

Nakonec se udělal z obou plánů jakýsi „kompromis“, přičemž větší prostor byl dán americkému návrhu. Během července 1944 byl tedy schválen návrh Mezinárodního měnového fondu a poté následovaly další instituce a smlouvy jako GATT a IBRD. Žádná z navrhovaných měn

neprošla, nicméně se americkým vyjednavacům podařilo udělat v rámci těchto smluv z dolaru hlavní světovou měnu. V podstatě šlo o to, že dolar byl kryt zlatem, a ostatní státy své měny podložily dolarem. Tyto měny, a stejně tak i dolar, měly být směnitelné za zlato, ale nikdo již v tomto okamžiku neuvažoval o tom, že by tak skutečně činil. Navíc bylo v některých státech, Československo nevyjímaje, zakázané držet zlato a stříbro ve fyzické podobě vyjma šperků.

5.2.1. MEZINÁRODNÍ MĚNOVÝ FOND

Tento fond začal reálně pracovat v roce 1947, a jeho cílem bylo pomoci státům v oblasti mezinárodního obchodu. Pomoc se dotýkala zejména těchto oblastí:

- zabraňovat prudkým výkyvům devizových kurzů,
- napomáhat v rozvoji světového obchodu,
- poskytovat členským státům devizové úvěry,
- podporovat mezinárodní spolupráci v měnových otázkách,
- přispívat k rozvoji mezinárodního obchodu.

5.2.2. MEZINÁRODNÍ BANKA PRO OBNOVU A ROZVOJ

Tato banka má stejné kořeny jako měnový fond a začala fungovat v témže roce. Dohodu o jejím vzniku podepsalo 38 států včetně Československa. Vznikla na podporu a obnovu válkou zničených zemí. Poskytovala půjčky, ale také dodávala technickou pomoc.

5.2.3. VŠEOBECNÁ DOHODA O CLECH A OBCHODU

Byla podepsána 23. září 1947 jako důsledek Brettonwoodské dohody. Nejedná se o organizaci, nýbrž o smlouvu, kterou se signatářské státy zavázaly dodržovat:

- nediskriminace – dodržování doložky nejvyšších výhod,
- zásada liberalizace – odstraňování tarifních i netarifních překážek v mezinárodním obchodu,
- zásada multilaterality – jednání se účastní více stran,
- zásada konsolidace – dodržování snížených celních sazeb,
- zásada parity – stejné zacházení se zahraničními komoditami jako s domácími.

Tato pravidla měla zajistit spolehlivé fungování mezinárodního systému na základě morálních principů a čestného jednání. Navíc je zde snaha o to, co nejvíce zjednodušit mezinárodní obchod právě díky odstraňování protekcionistických metod.

5.3.4. PROBLÉMY NOVÉHO SYSTÉMU

Nový systém fungoval v teoretické rovině velice dobře. Nové organizace začaly pracovat na obnově válkou zničených států a ekonomik, ale skutečnost a praxe byla jiná. Velké státy, jako Británie, Francie a dokonce i SSSR, byly díky válečným dávkám, které dostávaly, dlužníky Spojených států. A dokonce ani zlaté rezervy těchto států nebyly schopny pokrýt náklady spojené s válkou a s dluhy, které vznikly.

Dalším problémem byly ztráty zlata během války. Díky německé okupaci bylo zlato zabaveno, roztaveno a přerozděleno. Došlo tím k nenávratné ztrátě větší či menší části zlatých rezerv pro okupované státy.

Nastala obrovská inflace, se kterou se musely po válce potýkat všechny státy. Stejně jako za 1. světové války, si státy tiskly inflační peníze, aby mohly ufinancovat svoje válečné snahy. V době konání Konference obíhalo v ekonomice 1 105 bilionů dolarů, ale z této sumy bylo zlatem kryto pouze 290 bilionů. To vedlo k tomu, že krytí dolaru, které bylo dohodnuto, nebylo dlouhodobě udržitelné, a dolar pomalu ale jistě ztrácel svoje zlaté krytí, stejně jako ostatní měny.

Bylo to také nejspíš způsobeno tím, že během první poloviny 20. století byly odstraněny principy svobodného bankovníctví a princip zlatého standardu. Byť se ho vlády snažily zachovat, nikdy se jim ho již po 1. světové válce nepodařilo vrátit do původních hodnot. Asi nejzdařilejším pokusem byl Brettonwoodský systém, který se postupně oslaboval, až se nevyplatilo svazovat dolar se zlatem, a v roce 1971 ukončuje prezident Nixon definitivně éru měny krytou, byť jen částečně, zlatem.

ZÁVĚR

Proč si lidstvo vybralo jako svůj prostředek směny zlato? Během mnoha staletí lidé vyzkoušeli nejrůznější formy peněz, stejně tak měly peníze v určitých obdobích jinou váhu a jiný společenský status. Ale již v dávnověku lidé přišli na to, že asi nejlepšími nositeli hodnot pro měnu jsou drahé kovy. Dají se snadno přenášet, dělit, skladovat a nekazí se. Jistě v tom sehrály jistou roli i emoce, protože zlato nebo stříbro jsou ušlechtilé kovy s nádhernou barvou. „*Zlato obklopuje člověka svou pavučinou, omračuje ho, saje krev i mozek, szírá svaly i nervy...*“³⁸ Zde by se dalo namítnout, že třeba ve středověku mělo daleko větší váhu vlastnit pozemky, než mít plnou truhlu peněz, jak říká J. Le Goff v úvodu své knihy,³⁹ ale i zde měly peníze, hlavně zlato a stříbro, své místo. Richarda Lví srdce také nevykoupili ze zajetí tím, že by darovali část Anglie, ale drahým kovem. V jistých etapách se někteří lidé snažili nahradit tyto komodity jiným zbožím, ale tyto snahy neměly dlouhé trvání. Jak uvádí Rothbard, peníze nikdy nemohou vzniknout umělou cestou.

Je až s podivem, jak rychle se nechaly masy lidí ošálit vládní propagandou o tom, jak je zlato a stříbro zbytečné, ačkoliv je lidstvo používalo po tak dlouhou dobu. Přesto nakonec lidstvo podlehlou kouzlu papíru. Tímto papírem nemyslím bankovky, což byly v podstatě směnky na zlato, ale státopky, peníze emitované státem. I ony byly zprvu kryty zlatem, ale později se krytí, a to platí do dnešních dnů, změnilo na pouhý příslib. Příklad toho, že státopka má skutečně hodnotu sta

38 STRUŽ, J. a B.; STUDÝNKA, B. *Zlato zlato zlato: Od magie až po finanční spekulace*. 1. vyd. Praha: Mladá Frontafronta, 1985, sStr. 7.

39 LE GOFF, J. *Peníze ve středověku: historicko-antropologická studie*. 1. vyd. Praha: Mladá Frontafronta, 2012, .s. Str. 11.

korun, a že si za ní mohu koupit zboží v této hodnotě.

Státy na to ovšem šly chytře – nejdříve si vytvořily instituci národních a centrálních bank, které začaly vést dohled na bankami soukromými, tedy začaly vykonávat dohled nad kapitálem obyvatel států. V druhém kole je začaly přesvědčovat o nepotřebnosti zlata, a tímto krokem odebíraly soukromým bankám možnost vydávat peníze. Stát si tak vytvořil monopol na emisi peněz. Nyní mohl nepozorovaně začít s finančními machinacemi, aniž by se o tom významná část veřejnosti dozvěděla. Zde je ovšem paradoxem to, že moderní státy všemi možnými způsoby bojovaly a dodnes bojují proti monopolům. Ale přitom samy jeden vytvářejí.

Posledním krokem bylo očerňování zlata a jeho konfiskace občanům jako něco nepotřebného, něco co může ohrozit naši ekonomickou prosperitu. Paradoxem je to, že tato prosperita vděčí za svůj vznik právě obchodu, který byl založen na zlatě. Došlo to až do takové míry, že v padesátých letech byli lidé nuceni pohlížet na zlatý standard jako na: „*Naprosto scestnou myšlenku, jako na jakýsi fetišizmus, nepřístupný jakýmkoliv racionálním argumentům. Rovněž jsme nabádáni, abychom si nevšíмали žádných logických a racionálních argumentů v jeho prospěch, které by se mohly vynořit. Přesto však existuje přinejmenším jedna pravda, která zlatý standard zprošťuje obvinění z pošetilosti. I kdyby totiž neskýtal žádný čistě ekonomický užitek, je automatická zlatá měna nedílnou součástí laissez – faire a tržní ekonomiky... To je ten důvod, proč je zlato dnes stejně nepopulární, jako bylo populární v éře měšťanských svobod. Uvaluje totiž restriktce na vlády a státní byrokracie, které jsou mnohem mocnější než parlamentní kritika. Je jak symbolem, tak zárukou měšťanské svobody – svobody, nikoliv pouze v měšťanském zájmu, ale svobody v měšťanském smyslu. Z tohoto hlediska může člověk zcela racionálně bojovat za zlatý standard, i když bezvýhradně uznává platnost všech ekonomických námitek, jež proti němu byly vzneseny.*“⁴⁰

Ačkoliv se vlády snažily zadupat do země vzpomínky na dobu, kdy bylo zlato běžnou součástí lidské interakce, stále zde byli bankéři, kteří ve zlatém standardu spatřovali to pozitivní, a jak nám dokazuje předcházející citát, regulační prvek občanů k vládní měnové politice. Jejich postoj krásně vystihují následující slova: „*V minulosti byl jedním z nejspolehlivějších ochránců kupní síly peněz proti politickým machinacím zlatý standard, neboli režim směnitelnosti papírových peněz za zlato. Tento systém svazoval politikům ruce. Inflační utrácení totiž vedlo k odlivu zlata do zahraničí nebo směrem k občanům, kteří státu nedůvěřovali. Byl to tedy jakýsi automaticky regulační mechanismus úvěrové expanze... Novodobí centrální plánovači však zlatý standard z tohoto důvodu nemají rádi... Chovám velkou naději, že svět se nakonec ke zlatému standardu v nějaké podobě vrátí, neboť občané mnoha zemí zjistí, že potřebují ochranu před excesy svých*

40 WOODS, T. E. *Krach : Příčiny krize a nápravná opatření, která jí jen zhoršují*. Praha : Dokořán, 2010., str. 144.

politických vůdců.“⁴¹

Cílem této práce bylo ukázat v širších souvislostech důvody, které vedly zejména USA, ale i ostatní západní země, k odstoupení od zlatého standardu, a proč se ale také opakovaně snažily ke standardu vrátit. A stejně jako dnes byli i tehdy zastánci, ale i odpůrci tohoto měnového modelu, ačkoliv argumentace obou skupin se prakticky nezměnila. Vždy zde budou zastánci obou táborů.

Tato práce se věnuje období první poloviny minulého století, kdy byl nastíněn postup při řešení krizí od samoregulačních opatření, kdy se krize vyřeší přirozeně, až po řízené hospodářství. Dnešní dny nám ukazují, že situaci nešlo vyřešit pouhým tisknutím dolarů a jejich následným naléváním do ekonomiky. Za každou krizí stojí kromě těch ekonomických faktorů také faktory morální. Tedy touha po zisku, touha mít se lépe než náš soused. Touha splnit si své sny, i když na to vlastně nemám, ale proč si nepůjčit od banky, které to někdy splatím. Lidé a především státy se naučili žít na dluh, což byla patrně jedna z největších příčin ekonomické krize, protože v momentě, kdy si nikdo nepůjčoval a nikdo nesplácel, se cyklus zastavil a zhroutil. Proto měli pravdu patrně zastánci Rakouské školy, že zásahy do ekonomiky a snahy udržet neschopné podniky a banky při životě jsou chybné. Vytvořil se tím totiž nebezpečný precedent, že za špatná rozhodnutí podniků nebo bank zaplatí někdo jiný.

Z krize ve 20. letech bychom se měli poučit i my v současnosti. Historie nám ukázala, že zásahy do ekonomiky k rychlému a dlouhodobému uzdravení nevedou. Právě naopak, dochází k prohlubování a odsouvání problémů na pozdější léta a doufá se, že si příští generace s tímto nedostatkem nějak poradí.

41 WOODS, T. E. *Krach: Příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. Praha: Dokořán, 2010, s. 143.

Seznam použité literatury:

- BENRSTEIN, P. L. *Dějiny zlata*. Praha: Granda, 2004.
- BORDO, M. D. a B. Eichengreen. *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*. B., National Bureau of Economic Research, Project Report, Chicago, 1993.
- ECKERT, Daniel D. *Světová válka měn: euro, zlato, nebo jüan – která z měn se stane nástupcem dolaru?* 1. vyd. Praha: Grada, 2012.
- GREENSPAN, A. *Zlato a ekonomická svoboda*. Praha: Terra libera, únor 2004, roč. 5.
- HAYEK, F. A. *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?* 1. vydání. Praha: Liberální institut, 1999.
- HOLMAN, R. a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001.
- HOLMAN, R. a kol. Velká deprese. In: *Sborník textů č. 35/2004*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004, ISSN 1213-3299.
- LE GOFF, J. *Peníze ve středověku: historicko-antropologická studie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2012.
- MISES, L. *Lidské jednání: Pojednání o ekonomii*. 1. vyd. Praha: Liberální institut, 2006.
- MAJEROVÁ, I. a P. NEZVAL. *Mezinárodní ekonomie: V teorii a praxi*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2011.
- MAJEROVÁ, I., P. NEZVAL, a P. TULEJA. *Základy Makroekonomie: Učebnice pro ekonomické a obchodně podnikatelské fakulty*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2008.
- MAJEROVÁ, I., P. NEZVAL a M. LEBIEDZIK. *Světová ekonomika: Učebnice pro ekonomické a obchodně podnikatelské fakulty*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2008.
- PHILLIPS C. A., T. F. MCMANUS, a R. W. NELSON. *Banking and the Business Cycle: A Study of the Great Depression in the United States*. New York: The Macmillan Company, 1937.
- ROCKWELL, L. H., Jr. *The Gold Standard: An Austrian Perspective*. Ludwig von Mises Institute, Auburn University, 1992.
- ROTHBARD, Murray N. *Peníze v rukou státu*. 1. vyd. Praha: Liberální institut, 2001.
- ROTHBARD, M. N. *Zásady ekonomie*. Praha: Liberální institut, 2005.
- SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. pole, 2009.
- STRUŽ, J. a B. STUDÝNKA. *Zlato zlato zlato: Od magie až po finanční spekulace*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1985.
- SEJBAL, J. *Základy peněžního vývoje*. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1997.
- SIRŮČEK, P. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*. Slaný: Melandrium, 2007.

STELLNER, F. a kol. *Hospodářské dějiny (16.–20. století)*. Praha: VŠE nakladatelství Oeconomica, 2006.

TINDALL, G. B. a D. E. SHI. *Dějiny Spojených států amerických: Dějiny států*. 5., dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008.

WHITE, L. H. *Je zlatý standard stále zlatým standardem měnových systémů?* Praha: Finist, 2008.

WOODS, T. E. *Krach: Příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. Praha: Dokořán, 2010.

Internetové zdroje:

<http://abros.cz/>

<http://dollartimes.com/>

<http://moneyweek.com/>

<http://mises.org/>

<http://libinst.cz>

<http://goldfixing.com/>

RESUMÉ:

Golden standard. Only very few people can imagine to be paying with golden coins today. However, not so long ago, gold was the main currency and it was either directly used for payment or the banknotes were fully backed up by gold. The aim of this theses is to disclose the first half of the 20th century in connection to the evolution of the golden standard.

The first part of theses deals with the history and development of the gold standard, the way how gold became a currency, as well as what was the standard of gold exchange, how it evolved and what circumstances forced individual states to leave this standard.

The developments between the two world wars is described in the second part, including economical theories and concrete steps of especially the USA and Great Britain. Focus is given to the period of the world crises, since this time is extremely important for both the gold standard and worldwide development. Situation of the gold during the World War II is mentioned only marginally.

Description of the situation at the very end and directly after the end of the World War II constitutes the last part of theses. In particular it deals with Brettonwood Currency Conference and newly established currency system.

Key Words: Gold, Gold standard, Currency, Economic crisis, first half of the 20th century, Brettonwood